

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Досліджується процес оцінки ефективності управління кредитним портфелем за допомогою відповідних аналітичних показників. За результатами розрахунків здійснюються узагальнюючі висновки про дохідність і ризикованість кредитної діяльності вітчизняних банків та даються рекомендації з ефективного управління їх кредитним портфелем. За результатами дослідження пропонується вдосконалення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем, пов'язане з ймовірністю зростання чи зменшення показників, які входять до його складу.

Ключові слова: дохід, ризик, ефективність, оцінка, кредитний портфель.

Постановка проблеми. Управління кредитною діяльністю банку є одним із основних напрямків досліджень у банківських установах, адже кредитування завжди було й залишається пріоритетною економічною функцією банків. Відтак визначення методологічних засад оцінки ефективності банківського кредитування є необхідною умовою підвищення раціональної організації кредитного процесу та зниження рівня кредитних ризиків банку. Саме тому банківське кредитування в Україні потребує подальших наукових теоретичних досліджень і практичних розробок з питань удосконалення оцінки ефективності кредитної діяльності комерційних банків для забезпечення стабільного функціонування банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення економічної літератури свідчить, що кредитна діяльність комерційних банків традиційно перебуває у центрі уваги економістів і залишається сьогодні чи не найбільш дослідженим розділом банківської справи. Значний внесок у розробку питань кредитування комерційними банками зробили сучасні економісти заходу К.Ф. Блюмфілд, В.Лексис, Д.Мак Нотон, Е.Рід, С.П. Роуз, Дж.Ф. Сінкі. Дослідженню теорії та практики організації кредитних відносин за умов наближення до міжнародних стандартів банківського кредитування сприяють праці вітчизняних учених-економістів В.Л. Андрущенко, О.В. Васюренка, Я.В. Грудзевича, І.С. Гуцала, О.В. Дзюблюка, О.Т. Євтуха, Б.С. Івасіва, Т.Т. Ковальчука, В.Д. Лагутіна, І.М. Лазепка, Б.Л. Луціва, М.І. Мируна, В.І. Міщенко, А.М. Мороза, О.В. Пернарівського, Л.О. Примостки, М.Ф. Пуховкіної, М.І. Савлука. Серед російських вчених слід назвати праці І.Т. Балабанова, Ю.І. Коробова, В.І. Колесникова, О.І. Лаврушина, А.І. Ольшаного, Г.С. Панової, В.В. Кисельова, В.М. Усоскіна, В.А. Челнокова та інших.

Постановка завдання. Сьогодні у вітчизняній банківській практиці дослідженню управління ефективністю кредитних операцій приділяється суттєва увага, адже аналіз співвідношення дохідності та ризику дає узагальнену оцінку якості управління кредитним портфелем банку, а також можливість вибору найприйнятнішого напряму кредитування у процесі порівняльного аналізу альтернативних варіантів розміщення ресурсів. З цього приводу необхідно підкреслити, що визначення ефективності за співвідношенням доходів та ризиків є особливо актуальним саме у сфері кредитування, адже кредити, будучи найприбутковішими активами банку, одночасно залишаються й найризикованішими.

Викладення основного матеріалу. Будь-яке рішення щодо здійснення кредитної операції має базуватись на результатах аналізу співвідношення очікуваного доходу й ризику, адже якщо аналізується лише один показник, одержати достовірні результати досить складно. З цих позицій видається найбільш обґрунтованим оцінювати ефективність кредитних операцій банку за співвідношенням очікуваних доходів та кредитного ризику.

Таким чином, ефективність управління кредитним портфелем обчислюється за співвідношенням таких параметрів кредитного портфеля як рівень його дохідності та величина кредитного ризику за даною формулою [1, С. 185; 2, С. 187]:

$$EУКП = \frac{ДКП - r_0}{РКП}, \quad (1)$$

де ЕУКП – коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем; ДКП – дохідність кредитного портфеля, визначена за формулою 2; r_0 – безризикова ставка (облікова ставка НБУ); РКП – ризик кредитного портфеля, визначений за формулою 3.

Отже, за економічним змістом, запропонований коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем показує величину додаткових доходів, які одержить банк понад рівень облікової ставки НБУ, у розрахунку на одиницю взятого ним кредитного ризику. Отже, вище його значення означатиме ефективніше управління кредитним портфелем комерційного банку і розцінюється як привабливіше.

Перед практичною апробацією коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем на прикладі банківської системи України, спершу слід розрахувати показники, які входять до складу

досліджуваного коефіцієнта, а саме: дохідність кредитного портфеля (ДКП) та ризик кредитного портфеля (РКП).

Щодо цього слід зазначити, що дохідність кредитних операцій характеризується як абсолютними, так і відносними показниками, а узагальнюючим індикатором є рівень дохідності кредитного портфеля, розрахований як відношення суми процентних доходів до обсягу наданих кредитів (табл. 1):

$$\text{Дохідність кредитного портфеля} = \frac{\text{Сума процентних доходів}}{\text{Обсяг наданих кредитів}} \times 100 \% \quad (2)$$

Таблиця 1

Дохідність кредитного портфеля вітчизняних банків на 01.01*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кредитний портфель, млн. грн.	73442	97197	156385	269688	485368	792244	747348	755030	825320	815327
Процентні доходи, млн. грн.	7657	13556	19029	30259	50842	88370	119083	113334	113352	119278
Темп зростання процентних доходів, %	10,95	77,04	40,37	59,02	68,02	73,81	34,76	-4,83	0,02	5,23
Дохідність кредитного портфеля (ДКП), %	10,43	13,95	12,17	11,22	10,47	11,15	15,93	15,01	13,73	14,63

*Складено та розраховано автором на основі даних [3]

Як видно з таблиці 1, процентні доходи банків України зростали до 2011 р., після якого спостерігається незначне зниження, близько 5 %, проте вже на початок 2013 р. процентні доходи повернулись до рівня 2010 р. Що стосується дохідності кредитного портфеля, то найвищою вона є на 01.01.2010 р., майже 16 %. В середньому дохідність кредитного портфеля банків України за останні 10 років склала 13,45 %.

Таким чином, на суму доходів банку від кредитних операцій у загальному випадку впливають два основні чинники: обсяг портфеля та рівень відсоткових ставок за кредитами, причому останній є узагальнюючим показником, оскільки через рівень відсоткової ставки опосередковано враховуються й такі чинники як тривалість користування кредитом, міра ризику, метод нарахування і спосіб сплати відсотків, забезпеченість позички. Крім того, рівень дохідності кредитного портфеля банку залежить від низки економічних чинників: ринкової ставки відсотка, обсягу та структури кредитного портфеля, умов конкуренції на банківському ринку, власних можливостей банку щодо вибору напрямів та об'єктів кредитування тощо.

Ризик кредитного портфеля традиційно перебуває у центрі уваги науковців та банкірів [4; 5; 6; 7; 8], які засвідчують, що ефективне управління кредитною діяльністю банків супроводжується необхідністю зниження кредитного ризику, що значною мірою розв'язується за допомогою створення адекватної методики його оцінювання. У цьому зв'язку слід зазначити, що така методика може бути уніфікована лише до певної міри, адже кожен банк має власну клієнтуру, свій сегмент ринку, галузеву специфіку, конкретні можливості тощо. А тому показники, за якими оцінюється діяльність одних позичальників, можуть бути зовсім неприйнятними для інших. Отже, методика оцінювання має максимально врахувати ці особливості та втілювати диференційований підхід до аналізу та управління кредитним ризиком. Проте цілком очевидно й те, що мінімальний рівень уніфікації методики оцінки кредитного ризику є необхідним, адже це допомагає банкам розробити власну систему підтримки управлінських рішень з надання позик та забезпечує заданий рівень якості кредитного портфеля банку.

У вітчизняній банківській практиці уніфікація здійснюється через методика формування резерву під кредитні ризики, розроблену Національним банком України [9]. Дійсно, методикою формування резерву передбачено з'ясування величини можливих втрат за кожною окремою позицією, а сума знайдених у такий спосіб величин (імовірних втрат за всіма кредитними операціями банку) формує резерв, відтак стає очевидним, що за економічним змістом величина резерву є індикатором сукупного ризику кредитного портфеля банку.

Таким чином, сформований банком резерв дає змогу визначити ризик кредитного портфеля (РКП) (табл. 2), який розраховується як відношення розрахункового значення резерву за кредитними операціями банку до суми кредитного портфеля:

$$\text{ДЄІ} = \frac{\text{Д} \text{а} \text{с} \text{а} \text{д} \text{а} \text{ с} \text{а} \text{ е} \text{д} \text{а} \text{а} \text{е} \text{о} \text{і} \text{е} \text{і} \text{е} \quad \text{ї} \text{а} \text{д} \text{а} \text{о} \text{з} \text{у} \text{і} \text{е}}{\text{Е} \text{д} \text{а} \text{а} \text{е} \text{о} \text{і} \text{е} \text{е} \quad \text{ї} \text{д} \text{о} \text{д} \text{а} \text{е} \text{ї}} \times 100 \% . \quad (3)$$

Таблиця 2

Ризик кредитного портфеля вітчизняних банків на 01.01*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кредитний портфель, млн. грн.	73442	97197	156385	269688	485368	792244	747348	755030	825320	815327
Резерв за кредитними операціями, млн. грн.	4631	6367	8328	12246	18477	44502	99238	112965	118941	111995
Відношення резерву до кредитного портфеля (РКП), %	6,31	6,55	5,33	4,54	3,81	5,62	13,28	14,96	14,41	13,74

*Складено та розраховано автором на основі даних [10; 11]

Як свідчать дані таблиці 2 та рисунку 1, до 2008 р. простежувалась тенденція до зниження показника ризику кредитного портфеля, але фінансова криза 2008 р. призвела до стрімкого зростання цього коефіцієнта і найбільше його значення спостерігається на 01.01.2011 р., майже 15 %, проти 3,81 % на 01.01.2008 р.

Упродовж 2006–2007 рр. темпи зростання резервів під кредитні операції банків були нижчими за темпи зростання їх кредитних вкладень, проте за результатами 2008 р. темп зростання резерву під кредити зріс на 140,85 %, що більше ніж у 2 рази за темпи зростання кредитного портфеля в цьому ж періоді, а впродовж 2009 р. кредитний портфель вітчизняних банків взагалі зменшився на 5,67 %, тоді як резерв під кредитні ризики зріс на 123 %, що свідчить про суттєве погіршення стану кредитного портфеля вітчизняних банків за рівнем ризику (рис. 1). Перевищення темпів зростання резерву порівняно з темпами зростання кредитних вкладень мало місце і в 2010 р., проте розрив між цими показниками був значно меншим. Таким чином, значне збільшення резервів під кредитні операції за 2008–2010 рр. викликане погіршенням якості кредитних портфелів українських банків, а точніше, зростанням проблемної заборгованості за кредитами. Остання, у свою чергу, була сформована як під впливом макроекономічних чинників, так і в результаті відсутності у докризовий період ефективних систем ризик-менеджменту в українських банківських установах.

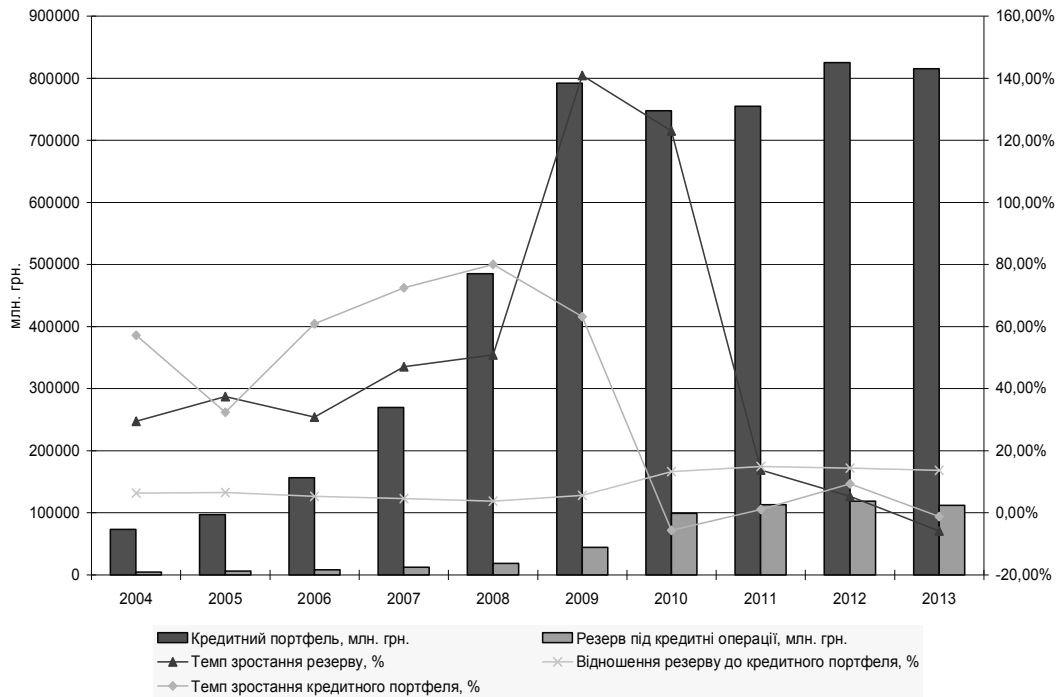

Рис. 1. Оцінка ризику кредитного портфеля банків України на 01.01 (складено та розраховано автором на основі даних [10; 11])

Отже, маючи розрахункові значення дохідності кредитного портфеля (ДКП) та ризику кредитного портфеля (РКП), можемо розрахувати коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем за формулою 1 (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем українських банків на 01.01*

Показник	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Дохідність кредитного портфеля, %	10,43	13,95	12,17	11,22	10,47	11,15	15,93	15,01	13,73	14,63
Облікова ставка НБУ, % [12]	7,00	9,00	9,50	8,50	8,00	12,00	10,25	7,75	7,75	7,50
Ризик кредитного портфеля, %	6,31	6,55	5,33	4,54	3,81	5,62	13,28	14,96	14,41	13,74
Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем	0,54	0,76	0,50	0,60	0,65	-0,15	0,43	0,49	0,42	0,52

*Складено і розраховано автором на основі даних таблиць 1 та 2

Як свідчать дані таблиці 3, найвище значення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем спостерігається на 01.01.2008 р. – 0,65, а найнижче на 01.01.2009 р. – 0,15 (рис. 2). Тобто, за результатами 2008 р., ефективність управління кредитним портфелем вітчизняної банківської системи знизилась на 0,8, що ще раз підкреслює значний вплив фінансової кризи на стан кредитних портфелів українських банків. Проте за результатами 2009 р. вітчизняним банківським установам вдалось підвищити ефективність управління кредитним портфелем і за результатами 2010 р. відповідний коефіцієнт вже становив 0,49, а на 01.01.2013 – 0,52.

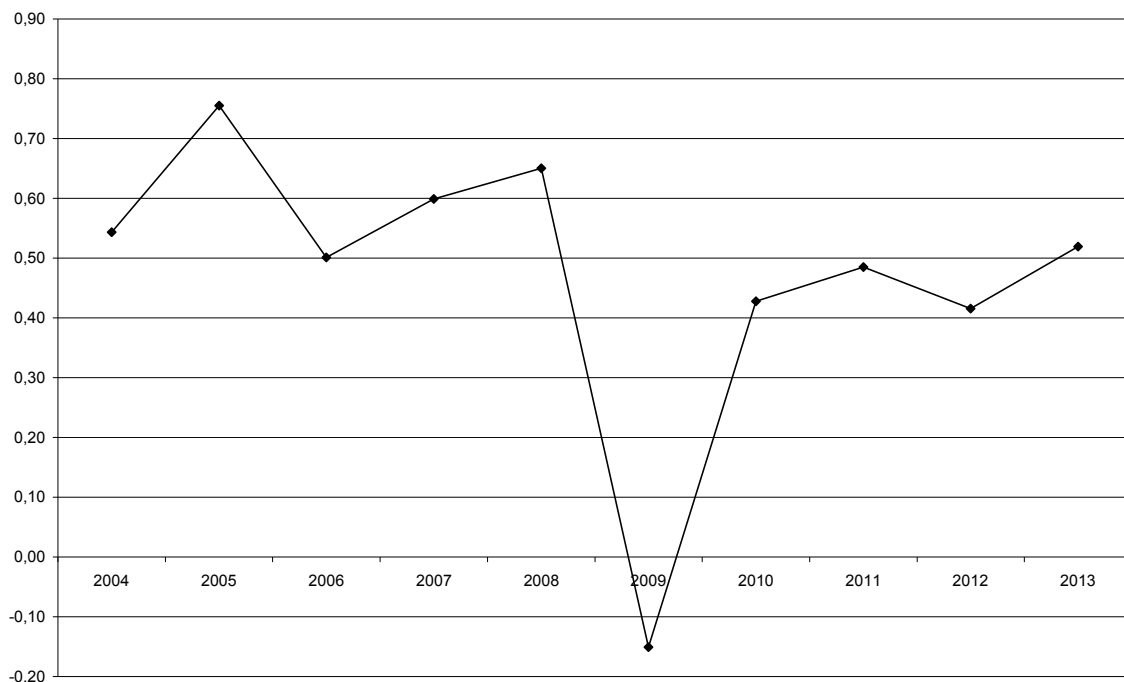

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем вітчизняних банків станом на 01.01 (складено автором на основі даних табл. 3)

Таким чином, для моніторингу ефективності управління кредитним портфелем, банкам необхідно встановити внутрішнє граничне значення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем, нижче за яке видача кредиту визнаватиметься недоцільною, що дозволить банкам формувати оптимальний з погляду співвідношення доходу та ризику кредитний портфель.

Проте слід наголосити, що розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем не враховує ймовірності зростання чи зменшення розрахункових показників, які входять до його складу. А якщо висловитись точніше, то ця ймовірність приймається рівною одиниці. І якщо врахувати це, то можемо запропонувати такий розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем:

$$EУКП = \frac{ДКП \times (1 \pm p) - r_0 \times (1 \pm p)}{РКП \times (1 \pm p)}, \quad (4)$$

де p – це ймовірність зростання (приймається до розрахунку зі знаком плюс) чи зниження (приймається до розрахунку зі знаком мінус) відповідного показника: дохідності кредитного портфеля (ДКП), облікової ставки (r_0) чи ризику кредитного портфеля (РКП).

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження можна зробити висновок, що банківська система України знаходиться у дуже важкому фінансовому становищі. Велика кількість прострочених кредитів призводить до втрати довіри до банку з боку вкладників і акціонерів, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації банку. Крім того, банк несе додаткові витрати, пов'язані з вимогами щодо повернення кредиту, частина активів банку перебуває у формі непродуктивних.

У зв'язку з цим слід зазначити, що вивчення нових методів управління кредитною діяльністю має велике значення для банківської системи України, оскільки є складною і багатоаспектною проблемою, пріоритетним підходом, до розв'язання якої слід віднести створення ефективної методики оцінки ефективності управління кредитним портфелем, спрямованої на врахування не лише прибутковості, але й реального рівня ризику кредитних операцій.

Список використаної літератури:

1. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
2. Лисенок О.В. Практикум з курсу «Аналіз банківської діяльності» : навч. посібник / О.В. Лисенок. – К. : КНЕУ, 2010. – 307 с.
3. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.

4. Кабушкин С.Н. Управление банковским кредитным риском : учеб. пособие / С.Н. Кабушкин. – М. : Новое знание, 2004. – 336 с.
5. Гаряга Л.О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки / Л.О. Гаряга // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 17. – С. 318–329.
6. Ковалев А.П. Кредитний ризик-менеджмент : монографія / А.П. Ковалев. – К. : Сузір'я, 2007. – 406 с.
7. Довгань Ж. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Ж.Довгань // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 51–55.
8. Шульженко Г.М. Управління кредитним ризиком у контексті забезпечення та збереження фінансової стійкості комерційних банків / Г.М. Шульженко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2012. – Вип. 36. – С. 311–318.
9. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями : Постанова Правління НБУ від 25.01.2012 № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2008 року // Вісник НБУ. – 2008. – № 2. – С. 25.
11. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – 2013. – № 2. – С. 50.
12. Бюлетень НБУ. – 2012. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.

ЛИСЕНОК Олександр Володимирович – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник кафедри «Фінансів і кредитів» Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– теорія, методологія, практика управління фінансами комерційних банків.

Тел.: (067) 758–77–18; (095) 216–74–21.

E-mail: admin.01@inbox.ru або Lesha_lisenok@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2013

Лисенок О.В. Оцінка ефективності кредитної діяльності вітчизняних банків

Лысенко А.В. Оценка эффективности кредитной деятельности отечественных банков

Lysenok O.V. Credit evaluation of domestic banks

УДК 336.71

Оценка эффективности кредитной деятельности отечественных банков / А.В. Лысенко

В статье исследуется процесс оценки эффективности управления кредитным портфелем с помощью соответствующих аналитических показателей. По результатам расчетов осуществляются обобщающие выводы о доходности и рискованности кредитной деятельности отечественных банков и даются рекомендации по эффективному управлению их кредитным портфелем. По результатам исследования предлагается усовершенствование коэффициента эффективности управления кредитным портфелем, связанное с вероятностью увеличения или уменьшения показателей, входящих в его состав.

Ключевые слова. Доход, риск, эффективность, оценка, кредитный портфель.

УДК 336.71

Credit evaluation of domestic banks / O.V. LYSENOK

This paper examines the evaluation of credit portfolio by appropriate analytical indicators. The calculations are carried out general conclusions about the profitability and riskiness of lending activities of national banks and provide guidance on effective management of their loan portfolio. The study proposed to improve the efficiency ratio of credit portfolio management associated with the probability of increase or decrease of that part of it.

Keywords. Income, risk, performance, appraisal, loan portfolio.